

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ՍԷՐԸ

Անհատաւորները հիշատակներէն կը արգելին
 երանութեամբ, բայց ոչ պատուով:
 Ա. ԲԵՐԵԱՐԳՈՍ

Այսպէս՝ մարդկութիւնը, դարեւոր ընթացքին, խորհրդաւոր Սիրոյն կախարդանքը կրկնով, անոր նուիրական անունը միայն լըսելուն թունդ կ'ելլէ:

Ան միշտ աստուածացոյց անոր իսկութիւնն անյիշելի՝ կեանքի քօղին մէջէն ընդունշմարում, — որովհետեւ չյաղեցուած կամ կամ ի դերեւ ելած յոյսերը զոր մարդկային սրտին մէջ կը թողուն երկրաւոր սիրոյ խուսափուկ ցնորքները՝ անոր նախազգալ հուտան միշտ թէ ոչ մէկն իր իրական իտէալին կրնայ տիրանալ եթէ ոչ այն ստեղծագործ լոյսին մէջ որմէ ան բղխած է:

Եւ ահա ինչու շատ մը սիրահարներ, — օ՛հ նախասահմանաւորներ — աստէնի կեանքին իսկ մէջ կրցած են՝ իրենց մահկանացու զգայարանքները ոտնակոխ ընկնով, համբոյրները զոհել, զիրկընդիսանումներէն հրաժարիլ, եւ աչքերնին հեռաւոր հարսանեկան յափշտակութեան մը մէջ սուզուած, իրենց հու-

թեան երկուցիւնը Երկնքին միատիքական բոցերուն մէջ համադրոյց արձակել:

Հաւատքով միտած այդ հատընտիր սըրտերուն՝ Մահը յոյսի տրոփումներ միայն կը ներշնչէ. անոնց մէջ, տեսակ մը Սէք-Փիւնիկ իր թեւերուն փռելն ալրած է որպէսզի անմահ վերածնի. անոնք երկրէս ուրիշ բան չեն ընդունած բայց եթէ այն ճիշդ միայն որ պէտք է անկից անջատուելու համար:

Արդ, եթէ ճշմարիտ է որ այդպիսի Սէք մը զգացող մը միայն կրնայ զայն արտայայտել, եւ քանի որ ատոր խոստովանութիւնը, փերլուծումը կամ օրինակը հոգեշահ ու առողջարար միայն կրնան ըլլալ, այն որ այս տողերը կը գրէ, այդ վերնական զգացումին շնորհն ընդունած ըլլալով, պարտական չէ՝ միթէ անոր եղբայրական գաղտնայայտութիւնն ընել ամէն անոնց որ իրենց հոգիին մէջ աքսոր մը կը կրեն:

Արդարեւ, իմ խիղճս ատոր համոզուած ըլլալուն, կ'ուզեմ հոս ամենայն պարզութեամբ պատմել, ինչ պարագաներու, ինչ աշխարհիկ սնտի զիպուածներու շղթայումով մը, այդ վսեմ պատահարն եւ ունեցայ:

Տը Մարմիէ դուքսին կատարեալ հաճոյակատարութեան շնորհիւ էր որ, 1868 տարուան գարնանային այն աղուոր խրիկունը, ներկայ գտնուեցայ արտաքին գործոց նախարարութեան տպարանքին մէջ տրուած այդ կայ-թատոնին:

Դուքսը խնամութիւն ունէր Տը Մարմիէ մարքիզին հետ որ այն ատեն արտաքին գործոց նախարար էր: Արդ, նախընթաց օրը ճաշի վրայ մեր բարեկամներէն մէկուն տունը, փախաք յայտնեցի ատիմով մը կայսերական երեկոյթներու շրջանակը ճանչնալու, եւ Պ. տը Մարմիէ բարեհաճած էր զալ Ռուայեալ

(1) Վիլիէ տը Լիլ Ատան Գրանասկան ռոմանթիզմի վերջին շրջանին մեծագոյն գրագէտներէն մին եղաւ, մտածող, արուեստագէտ բարձրաթուիչ խորհրդաշունչ բանաստեղծ մը՝ Թուոուեն ու վրդովիչ արձակի մը մէջ, որ իր խորախոյն քնարերգութեան կը միացընէր պատմողի, երգիծարանի ու Թատերգակի բարձր կարողութիւններ: Սեմպոլիսմները իրաւամբ գինքը իրենց մեծ նախակալապետներէն մին համարեցին յերար տը Ներվալին ու Պոտլեռին հետ: Մեր մէջ ան դեռ շատ քիչերու ծանօթ է. իրմէ ոչ մէկ էջ դեռ չունինք հայացած. կուտանք հոս՝ Թարգմանութիւնը իր ամենէն մաքուր ու խորունկ հրաշակերաններէն մէկուն:

Ե. Ի.

վողոց իմ տունս՝ դիմ անկեղ տանեմք այդ հանդէսին, ուր հասանք ժամը տասնուկէսին ատենները:

Ներկայացուելէ յետոյ՝ հարկ եղած անձերուն, բաժնուկացաւ իմ ազնիւ ասալնորդէս եւ ուղած կողմս գացի:

Պարահանդէսին տեսարանը մեծաշուք էր. ծանր ձեղնաջահերուն բիւրեղները պաշտօնական ճակատներու եւ ժպիտներու վրայ կը փաղկէին. պերճափառ արդուդարդներէն բուրումներ կ'արձակուէին. լանջագլխոտներու ծաղկեալ եզերքը՝ կենդանի ձիւն մը կը բարախէր. ուսերու սնդուսը, գոր ադա, մանգներ նշոյլներով կը թրջէին, կը ցոլար:

Գլխաւոր սալոնին մէջ ուր քատրիկներ կը կազմուէին, հանդիսական սեւ զգեստներ, սրոնցմէ կը ցցուէին հոշակաւոր դէմքեր, ժապաւէնի մը տակ՝ նոր ոսկիի ճառագայթներով շքանշանի մը փայլակը կիսովին ցոյց կուտային: Մանկամարդ աղջիկներ, նստած, ծաղկի դրասանգներով պարզարուած մուսլիմէ շրջագոգեստներու մէջ, տեսրիկը ձեռնոցներու ծայրը բռնած, իրենց պարի կարգին կը ուղտէին: Հոս, դասպանատան կցորդներ, լամպակներն ազանակուռ նշաններով ծանրաբեռն, կ'անցնէին. հոն, բարձրաստիճան սպաներ, կարմիր վիտակով փողկապուած եւ բովանտէօրի խաչը վզերուն կախած, կնահաճ խօսքեր կը փափաային արքունիքին ազնուապետական զեղուհիներուն: Յաղթանակը կը կտրուցուէր աշխարհուն մէջ անհաստատ բաղդին այդ ընտրեալներուն:

Մօտակայ սալոններուն մէջ կը խօսակցէին դիւանագիտական խմբակներ որոնց մէջ կը նկատուէր ծիրանաւառ փիլոսոփ մը: Օտարուհիներ, ուշադիր, հովանարը բերաններուն կը թնցուցած, դիւանապանաց խորհրդականներու հետ թեւանցիկ, կը քալէին. հոս, նայ աւածքները կը սահէին քարի պաղուծեամբ ծարսած մտահոգութիւն մը բոլոր ճակատներուն վրայ՝ կարծես կարգադիր՝ կ'երեւար, Մէկ խօսքով, երեկոյթն ինծի կը թուէր պաբանանդէս մը ուրուականներու, եւ կ'երեւակայէի որ, վայրկեանէ վայրկեան, այդ մոգական ստուերները ցուցընողը քուլիսին մէջէն ցնորական ձայնով մը պիտի գոչէր խորհրդաւոր «Անհետացէ՛ք»:

Այն ծանծարցած հեղզաշարժութեամբ քար կենցաղագիտութիւնը կը պարտադրէ, այդ

որահէն ալ անցայ եւ հասայ պաղիկ դռնի մը որուն մէջ գտնուողները հագիւ կը նշմարէին: Մեծաբաց լայն պատուհանի մը պատըշգումը հրաւէր կը կարդար իմ մենտութեան փափաքիս. եկայ հոն կրթիւ: Եւ, այնտեղ՝ թողուցի որ նայուածքներս թափառին դուրսը գիշերային Փարիզի այդ ամբողջ հասուածին վրայ որ, էթուալի կամարէն մինչեւ Նօթ - Տաճ, կը տարածուէր աշխարհ:

•••

Ինչ շողողուն գիշեր: Ամէն կողմէ, միշտ չեւ հորիզոնը, բիրաւոր հաստատուն կամ շարժուն նշոյլներ միջոցը կը լեցնէին: Կառքի լոյսերով ակօսուած դետափներէն ու կամուրջներէն անդին, թիւիւրի տերեւախիտ ծառերը, պատուհանին դիմացը, կ'երեւային՝ հարաւի շունչներէն: Երկինքը, տարածութեան սեւ կապոյտին մէջ՝ հազար կրակներ կ'այրէին: Վարը, աստեղային ցոլքերը մութ շաւրին մէջ կը տարածային. Սէնը, իր կամարէներուն տակ, կը հոսէր, ծովալիճի դանդաղութիւններով: Ամենէն մօտը գտնուող կազի թիթեռնիկները, թռիւքներու պայծառ տերեւներուն մէջէն, անոնց ոսկի ծաղիկները կը թռչէին: Խժյուտը մը, անհունութեան մէջ, կ'ուռէր կամ կը նուազէր, շնչառութիւն տարօրինակ ուտանին. այդ ալեւիմանքը կը խառնուէր այդ լուսավառութեան:

Եւ վալսի հնչիւններ կը թռչէին, գիշերին մէջ, ջութակներու փայլիւնէն:

Աքառքի մէջ գտնուող թաղաւորին լիշատակը յանկարծ մէջէն արթննալով, սուգի մը տածումներ վրաս խռածեցին, ապրելու թախիծն զգացի ու ես ալ այդ հանդէսին անցորդն ըլլալու ցաւը: Միտքս այդ խռանքին մէջ կը կարսուէր, երբ հերմակ լեւակի յանկարծական անուշ արտաբերումներ, իմ մօտիկս, զլուս կէս մը դարձնել տունի դէպի այն իզակաւ ներկայութիւնը գոր անոնք, անշուշտ, կը յայտնէին:

Լայն պատուհանին առջեւ, աջ կողմս, երիտասարդ աղջիկ մը իր ձեռնոցազգեստ արմուկը պատշգամին բարամբունքին վրայ հղուած կարմիր թաւիշէ ծածկոյթին կը յինուր:

Իր տեսքը միայն, տպաւորութիւնը որ

իր ամբողջ անձէն կ'ելլէր, զիս իսկոյն իրապէս վրդովեցին, այն աստիճան որ մեզ չըջապատող բոլոր շլացուցիչ տեսիլները մոռցայ: Ո՛ւր արդէն տեսեր էի այդ դէմքը:

Ո՛հ, ի՞նչպէս կրնար ըլլալ որ այդքան բարձր հրապոյրով դիմադմութիւն մը՝ սրտի այդքան անարատ արժանապատուութիւն մը արտաշնչող, ի՞նչպէս կրնար ըլլալ որ միմիայն միաստիքական յոյսով տողորուած նայուածքներ ունեցող այդ տեսակ մը Պէտթրիչէն — աստիկա որոշապէս կը կարգացուէր իր մէջ — այս աշխարհիկ խրախճանքին եկած ըլլար խառնուի:

Զարմանքիս խորութեան մէջ, յանկարծ ինծի թուեցաւ թէ կը ճանչնայի այդ երիտասարդուհին. այո՛, յիշատակներ՝ արդէն իսկ հին, հրաժեշտի ողջոյններու նմանող, էնոր շուրջը կ'արթննային: Ու շփոթ կերպով, վերստին կը տեսնէի՝ հեռուն՝ իրիկուններն ա. շունի մը զոր միասին անցուցեր էինք ատենով Պրըթմանի մէկ անկիւնը կորսուած դըղեակի մը մէջ, ուր Լօքմարիայի զեղանի տըւայրաւոր տիկինը ինչ ինչ տարեղարմներու առթիւ քանի մը ընտանի բարեկամներ կը համախմբէր: Քիչ, քիչ, մոռցուած անունի մը վանկերը, տարիներու մշուշէն տժգունած, միտքս ինկան:

— Օրիորդ տ'Օպէլէն, ըսի ինքնիրենս:

Այդ ժամանակը զոր հիմա կը յիշեմ, Լիզիան տ'Օպէլէն տակաւին մանկուհի մըն էր, իսկ ես՝ բաւական խրտչող պատանի մը, եւ Լօքմարիայի դարաւոր պողոտաներուն մէջ, մեր համանման վայրենութիւնը, պտուտներէ դարձին, շատ անգամ մեզ զիպուածով իրարու պատահիլ տուած էր անողերու ծագման ժամուն: Եւ — կը յիշէի — մեր խօսակցութեանց ծանրախոհութիւնը, որ այնքան տարօրինակ է այդ տարիքներուն, մեր նախընտրած նիւթերուն ոգեկանութիւնը, մեզի երկուքնուս յայտնած էին հոգիի հազար խնամութիւններ, այնպէս որ յաճախ երկար լռութիւններ, թերեւս արտամահականայու, անցած էին մեր միջեւ:

Այդ թուականին, արդէն երկու տարի է ի վեր էնիկա մօրմէն որը կը մնար: Տ'Օպէլէն պառօնը, այս մեծ սուղին հարուածը կրելէն անմիջապէս յետոյ՝ իր ծովային համաճարտարի հրաժարականը զրկած ըլլաւ, ով իր եր-

կու աղջիկներուն հետ հօրենական վախճանը քաշուած էր տրտմօրէն, ուր հազուադէպ առիթներով էր միայն որ շրջակայքի ընկերութեան մէջ անոնք կ'երեւային:

Այս արդեւաւիակ կեանքը ցաւ պատճառող ոչինչ սենէր այդ աղջկան, որ «ի ծնէ երկընքի հիւանդութենէ բոնուած էր», ինչպէս կ'ըսէին տեղացիք «Օրիորդ մնալու» ուխտը, որ իր գաղտնիքն ըլլալը գիտէին, յետօրթորկեան մանուշակներու նշուլներ արձակող իր աչքերուն մէջ կը կարգացուէր: Իբր սուրբ մանկուհի, կ'ախորժէր՝ ընդհակառակն՝ մեկուսացումէն, ուր իր լուսաշող գարնածաղիկը կը թառամէր ծերունիի մը մօտ որուն վերջին մեկամաղձութիւնները կը թեթեւցնէր: Յօժարակամ է որ կը սովորէր այդպէս ապրելու՝ իր կրտսեր քոյրը կրթելով, խոնարհաբար զբաղելով զդեակին զործերով, իր սիրելի ազգատներով, այդ շրջանին մայրապետներով, ուրիշ ո եւ է ապագայի հանդէպ արհամարհոտ:

Արդէն իսկ՝ օրհնեալ զործերու քաշխիչ, էն ինքզինքը կ'իրականացնէր ողորմութեանց, աշխատանքի եւ սրբազան երգերու այդ կեանքին մէջ, ուր իր էութեան կուսութիւնը, իր մտածումներուն մաքուր խունկին մէջէն, կը հսկէր ինչպէս ոսկի կանթեղ մը կ'այրի սրբավայրի մը մէջ:

Արդ, իրար տեսած չըլլալով Պրըթմանի այդ զղեակին մէջ մեր այդ տարտամ հանդիպումներու պահերէն ի վեր, ահա յանկարծ գայն նորէն կը գտնէի, հոս՝ Փարիզ, դիմացս, այս գիշերային պաշտօնական պատշգամին վրայ — եւ իր երեւումը այս խրախճանքէն էր սր զուրս կ'ելլէր:

Այո՛, ի՞նքն իսկ էր: Եւ հիմա ինչպէս ատենօք, քաղցրութիւնն այն էակներուն որ արդէն իսկ իրենց պահապան հրեշտակէն բան մը փոխ առած են՝ կը յատկանշէր իր խոհուն գեղեցկութիւնը: Բռաներէք, քանքնոյն տարեկան ըլլալու էր: Բնածին գունատութիւն մը, զէմքին զմայլելի ձուածեւը սղողելով, կը ներդաշնակուէր, երկու ճաճանշարձակ կապոյտ աչքերով լուսաւորուած, իր ողորկ սեւ մազերուն հետ՝ գարգարուած ճերմակ լեւակներով, որ հոն մեռնէ, է առաջ կը փթթէին:

Իր արգելարգը, խորհրդաւոր բարեձեւութեամբ մը, եւ որ ատոր համար իսկ իրեն

թեւերը հինաւուրց աշտարակներուն բախելով, անդունդին մէջ խորասուզուեցաւ, թրքթոաց ու անհետացաւ:

•••

Թէեւ ժամացոյցը դադրած էր հնչելէ, օրիորդ տ'Օպէլէն, արմկայեց եւ ուշագիւր, կը թռեր տակաւին ունկնդրել չեմ գիտեր ինչ ձայներ հեռաւորութեան մէջ կորսուած եւ որ, իրեն համար, կը շարունակէին անշուշտ այդ կէս-գիշերը, որովհետեւ զլոյսը շատ թեթեւ շարժումներով ան կարծես կը հետեւէր թընդինի մը զոր այլեւս չէի լսեր:

— Զեր մտածումները կը թուին ընկերանալ մինչեւ հեռագոյն խորութիւններն ստուերին, այս ժամերուն որ կը փախչին:

— Ա՛հ, մըմնջեց իր աչքերուն նշոյլներն աստղերուն ճառագայթման խառնելով, պատճառն այն է որ այսօր իմ փորձութեան վերջին օրս եղաւ, եւ թէ այս ժամը որ կը հնչէ՝ ինծի համար ուրիշ բան չէ բայց եթէ ազմուկ մը շղթաներու որ կը փշրին, այս տեղէն հեռո՛ւ տանելով իմ ազատուած հոգին ամբողջ... Ո՛չ միայն հեռու այս հանդէսէն, այլ դուրս այս զգայական աշխարհէն, ուր ոչ այլ ինչ ենք, մենք իսկ, եթէ ոչ երեւոյթներ եւ որմէ վերջապէս ընդմիջու պիտի անջատուինք:

Այս խօսքերուն, իմ առանձնացման դրացունէիս գիտեցի՝ տեսակ մը մտատանջ սեւեռումով:

— Արդարեւ, պատասխանեցի, ձեզ մտիկ ընելով՝ կը վերգտնեմ հոգին երբեմնի մանկուհւոյն: Բայց ինչ որ զիս քիչ մը կը շուարեցնէ, այդ բնածին եւ ա՛յնքան խորունկ բաղձանքն է անջատման, որ ձեր մէջ կենդանի է մնացած՝ մինչդեռ ձեր երիտասարդութեան լիալիբ փթթումը եւ ձեր գեղեցկութեան խորհրդաւոր հրապոյրը ձեզի իրաւունքներ կուտան աշխարհիս բոլոր ուրախութիւնները ճանչնալու:

— Օ՛հ, քսաւ, ձայնով մը որ ինծի թուեցաւ ինչպէս մըմունջն անտառի մը խորը պահուրտած մենաւոր աղբիւրի մը, ո՛րն է աշխարհային այն ուրախութիւնը որ չսպասի — հետեւաբար ինքն իսկ ինքզինքը հեղձամահ չընէ — իր յագեցմանը մէջ: Կեանքի բարիքն ուրանա՞լ է՝ անոր նողկանքն զգալ չուզելը: — Ի՛նչ են հաճութիւններ որ երբեք չեն

իրականանար, եթէ ոչ իսկական խղճի խաթով մը խառնուած... Եւ ի՛նչ աւելի մեծ եր, Զանկութիւն քան կեանքդ ապրիլ ուժեղ, մաքուր, անյուսախար հոգիով մը, — եւ ամէն մահացու տոփանքներու լարձակումներէն զերծ պահելով ինքզինքդ որպէսզի քու իտէալիդ վար չիլնաս:

— Դիւրին է ինքզինքն ուժեղ համարիլ բոլոր կռիւներու փորձէն խուսափելով:

— Ես ուրիշ ոչ ինչ եմ եթէ ոչ մարդկային արարած մը, մարմինով ու տկարութիւններով շինուած, որ կը մեղանչէ, միշտ, ինչ ալ ընէ. ինչո՞ւ ուզեմ ուրիշ պայքարներ բացի անոնցմէ ուրկից վստահ եմ լաղթական ելլելու:

— Այն ատեն, հարցուցի էնոր՝ զորովագին զարմանքով մը, ի՛նչպէս կ'ըլլայ որ այս իրիկուն հոս էք եկեր:

Անրացատրելի ժպիտ մը, աշխարհային արհամարհանքով ու սրբազան լափշտակութեամբ շինուած, լուսաւորեց զալկութիւնն էնոր գիմազներուն.

— Պարտաւորուեցայ հլութեամբ համակերպիլ Բառմեկեանց կարգին հին սովորութեան որ ինչին խոնարհ նշանածութիւններուն կը հրամայէ իրենց ուխտն արտասանելէ առաջ աշխարհի փորձութիւնները գիմազրաւել: Այս իրիկուն հոս եմ՝ հնազանդելու համար:

Այդ րոպէին իսկ՝ պարահանդէսէն ներդաշնակ նուագներու ձայներ մեղի հասան, աւելի որոշ: Սալոնին մէկ վիժակը բացեր էին, եւ ընդհնարեցինք ժպտուն կիներու շողողում մը, վախերուն մէջ, լոյսերուն տակ: Նայուածքս յառելով էնոր վրայ որուն խստամբեր մտածումը կը տիրէր այս բոլոր տեսիլներուն, պատասխանեցի էնոր՝ յուզմունքով մը որ ձայնս քիչ մը կը զողացնէր:

— Արդարեւ, օրիորդ, մարդ տոյալէտ տրտմած կը զգայ ինքզինքը՝ ձեր հրաժարման դժնդակութեանը հանդէպ: — Ինչո՞ւ այս առաջաբարանքը գոհաբերութեան: Նոյն իսկ եթէ կեանքը ուրախութիւններէ զուրկ երեւայ, այն ուրախութիւնները զոր այլոց կրնանք պարգեւել՝ միթէ անոր արժէք մը չէ՞ն տար: Գեղեցիկ է չվախնալ դաճութիւններէ, թոյլատու ըլլալ պատրանքներուն, յանձն առնել

այն ծանր գործերը որոնց ուրիշներ կ'ենթարկուին մեզի համար, սիրելի, արտիկել, տառապիլ ու դիտնալ, վերջապէս՝ ձերանալ։ Այն ատեն, այլեւս ու եւ է պարտականութիւն չունենալով կատարելու, եթէ ձեր հոգին, մարդկային վիրաւորանքներէն յոգնած, հանդստեան ցանկար, պիտի հասկնայի աշխարհէն քաշուելնիդ, որ հիմա, կը խոստովանիմ տեսակ մը դասալքութիւն կը թուի ինծի։

Ան կ'անջատուէր՝ ինչպէս շուշան մը խորքին վրայ աստեղազարդ խաւարին, որ լրացուցիչ միջավայրը կը թուէր իր անձին, եւ Աստուծոյ ընտրեալ հոգիի ձայնով մըն է որ ինծի պատասխանեց.

— Յետաձգել կ'առաջարկէք... Ո՛հ, էնոնք որ իրենց ողջակէզը պիտի այնպէս հաշուէին որ իրենց մարմնոյն մնացորդն ու հոգւոյն մոխիրը միայն ընծայէին Աստուծոյ, երկնքի կրկնապատկերը միայն տեսնելու իրաւունք պիտի ունենային։ Իւրաքանչիւրին համար, իր հաւատքին զօրութիւնն է որ իր արքայութեան շքեղութիւնը կը կազմէ, ու, հաւատացէք մեզի, խզուած կապերէն խուսափելու ձգտող գերագոյն ճիգին մէջ է որ մարդ կը գտնէ գերմարդկային կարողութիւնը սլանալու դէպ ի լոյսն աստուածային։ — Ինչո՞ւ, արդէն, վարանիլ։ Այլեւս չլինելու վայրկեանը ա՛յնքան մօտէն կը հետեւի լինելու վայրկեանին, որ կեանքը, իրապէս, իր ունայնութեան ըմբռնումին մէջ է որ ինքզինքը կը հաստատէ։ Ուրեմն ի՞նչպէս, նոյն իսկ, «գոհաբերութիւն» կոչել (վերջապէս) երկրաւոր լքումն այս ժամուն որուն բարւոք գործածութիւնը միայն կրնայ սրբագործել մեր անմահութիւնը։

Այստեղ՝ մոայլ ներշնչեալութիւնն զլուխը դարձուց դէպ ի սլարահանդէսին սրահը զոր տակաւին կ'ընդնշմարէինք. ձեռքովը կը զըպչէր քարամբունքին վրայ ձգուած ծիրանի թաւիշին, մատները դիպուածով կրթնեցան կայսերական զինանշանի թաղին որ՝ սեւցած ոսկիով զրոշմուած՝ կը փայլէր։

— Տեսէ՛ք, շարունակեց. անշուշտ, գեղեցիկ ու հրապուրիչ են ժպիտները, նայուածքները այս կենդանի էակներուն որ այդ ջահերուն տակ յորձանապտոյտ կը դառնան։ Երիտասարդ են այդ ճակատները, ու թարմ են այդ շրթունքները։ Սակայն, թող չարարատիկ պարագայի մը շունչն անցնի այդ

ջահերուն վրայէն ու գանոնք յանկարծ մարէ։ Այդ բոլոր ճաճանչումները խաւարին մէջ ցնդելով պիտի դադրին, վայրկեանաբար, մեր աչքերը հմայելէ։ Արդ, եթէ ոչ վաղն իսկ, մօտակայ օր մը, անխուսափելիօրէն, Գիշերին հովը, որ արդէն մեր շուրջ կը յածի, այդ ջնջումը պիտի յաւերժացնէ։ Ուրեմն, ինչ կարեւորութիւն ունին այդ անցաւոր կերպարանքները որ իրենց պատրանքն ունին միայն իրական։ Ինչի՞ կը ծառայէ նետուիլ ամէն լոյսի տակ որ պէտք է մարի։ Ինծի համար, այդպէս ապրիլն է որ դասալքք ըլլալ է։ Իմ առաջին պարտականութիւնս հետեւիլ է Ձայնին որ զիս կը կանչէ։ Եւ կ'ուզեմ՝ այլեւս իմ աչքերս թաթխել միայն այն ներքին լոյսին մէջ որով խաչեալ խոնարհ Աստուածը կը հաճի, իր շնորհով, իմ հոգիս բոցավառել։ Անոր է որ աճապարանք ունիմ ինքզինքս իմ կորստական գեղեցկութեանս ամբողջ ծաղկին մէջ նուիրելու։ — Եւ իմ միակ տրամուխիւնս այն է որ այսքանը միայն ունիմ իրեն զոհելու։

Թափանցուած, ահամայ, իր յափշտակութեանը ջերմեռանդութենէն, լուռ մնացի, չուզելով իր ինքնամիոյցման անհուն զաղտնիքը ու եւէ խօսքով վրդովել։ Քիչ քիչ, սակայն, դէմքն իր հանդարտութիւնը վերստացաւ. գրեթէ ժպտուն, դարձաւ դէպ ի լ... Մ... ծերունի ծովակալը որ կը մօտենար, ձեռքն անոր երկնցուց եւ խոնարհութիւն մ'ըբաւ՝ մեկնիլ ուզելու ձեւով մը։

— Կ'երթա՞ք արդէն, մրմնջեցի։ Ձեզ պիտի չտեսնե՞մ այլեւս ուրեմն։

— Ո՛հ, պարոն, ըսաւ մեղմօրէն։

— Ո՛հ իսկ վերջին անգամ մը։

Թուեցաւ բոպէ մը մտածել ու սլատասխանեց.

— Վերջին անգամ մը... կը հաւանիմ ասոր։

— Ե՞րբ։

— Վաղը, կէսօրին, եթէ Բառմելի մատունն ուզէք դալ։

Երբ օրիորդ տ'Օպէլէն անհետացաւ սալոնէն, ըստ որում այդ հանդիպման եւ այդ խօսակցութեան ցնցումին տակ էի դեռ, փորձեցի, այդ տալաւորութիւնը փարատելու համար, բազմութեան շողջողուն ալեմիումին խառնուիլ։

Բայց, շուրջն նկատած առաջին ահնար-
կիս, զգացի որ ստուեր մը ինկած էր: Եւ թէ
քիչ յետոյ այդ հանդէսէն ուրիշ բան պիտի
չմնար բայց եթէ ամայի սրահներ ուր,
ստուերներու պէս, պիտի սահէին զաւիհար
սպասաւորներ մարած ձեղնաջահերուններք:

✱

Հետեւեալ առտու, նշանակուած ժամէն
շատ առաջ դուրս ելաւ: Առաւօտը, ոսկիով
համակ արեւափայլ, զարնանային այնցրտու-
թիւնն ունէր որ կը սարսռացնէ վերակենդա-
նացած վարդենիները: Ապրիլը կը խնդար օ-
դին մէջ, կեանքը դեռ շարունակելու հրա-
ւէր կարողալով, եւ, — պուլփարներուն վրայ —
ձառերը, պատուհաններու ապակիները, կար-
կախով փոշեցանուած ինչպէս աղամանդե-
րու մամուռով մը, կը պսպղային ծիածանա-
թոյր գոլորշիի մը մէջ: Միտքս անբացատրե-
լի յոյսով մը յուզուած, առաջին հանդիպած
կառքը կանչեցի:

Մօտ երեք քառորդ յետոյ, ինքզինքս
գտայ մուտքի մեծ դրանն առջեւ Նօթր-Տամ
տէ Շան հին վանատան — Սանդուխներէն
վեր ելայ ու մատուռը մտայ:

Երգեհոնը կ'ընկերանար տ'նրան մա-
քուր քաղցրութիւն ունեցող ձայներու, որ
անոնց հնչիւններն այլեւս երկրի հետ կապ
ուենալ չէին թուել: Կիտաշրջանակ մը, ան-
անցանիւ վանդակապատով, սրբափայլին
խորագոյն մասը կը կազմէր: Հոն կ'երգէին,
աներեւոյթ, էնոնք որ շարունակողներն էին
Ավիլայի թերեզայ սրբունոյն: Մեռելական
արարողութիւնն էր, քահանայ մը, սեւ ուրա-
քով զգեստաւորուած, հանդուցելոց պատա-
րազը կը կատարէր: Խորանին դիմացը կը
կանգնէր, խուսկի մութներուն մէջտեղ, ջահա-
վառ դագաղ մը:

Անշուշտ միաբանութեան մայրապետ-
ներէն մէկուն թաղման հանդէսն էր որ կը
կատարուէր, որովհետեւ ճերմակ ծածկոյթ մը
կը պարուէր սալաքարերուն վերեւ շատ
ցած գետեղուած արկղը, — ու կը տարածուէր
մինչեւ գետին՝ ծալքերով, ուր, ոսպլաղոյն
մեծ նկարագարդ պատուհաններուն մէջէն,
արեւուն լոյսը կը խաղար:

Կեդրոններուն հաղար լոյսերը, արցունքի

ձեւով բոցեր, կը լուսաւորէին մահաշուք ծած-
կոյթին միւս ոսկի արցունքները — եւ այս
կրակները կը թուէին տրամօրէն ըսել
տունը՝ ան լոյսին՝ «Ի՞նչ ալ պիտի մարիս:»

Եկեղեցւոյն կոնքին մէջ, ներկաներու
բազմութիւնը, ամենաբարձր աշխարհիկ երե-
ւոյթով, կ'աղօթէր, ամփոփուած, արդուարդ-
ներու պերճանքն ու ձեւը, մուշտակներու
այդ հոտերը, կապոյտ ու սեւ թաւիշներու
փայլը, այդ թաղման հանդէսին տեսակ մը
հարսանեկան տալաւորութիւն կը խառնէին:

Աչքովս առնոյ մէջ փնտնեցի օրիորդ
տ'Սպէլէնը: Չնշմարելով զայն, յառաջացաւ,
մտահոգ, աթոռներու կրկնակ շարքին մէջ-
տեղէն, մինչեւ կողմնական սիւնը, կողակին
ձախ դին:

Նուիրագործութեան զանգը նոր էր
հնչած: Վանատան վանդակապատը կէս բաց-
ուած էր, վանամայրը, եպիսկոպոսական
սպիտակ զաւաղանի մը կրթնած, սեմին
վրայ կանդուն կ'երեւար, արծաթէ շողջողուն
խաչը կուրծքն ի վար կախուած: Սովորական
- Օրինապահութեան քոյրերը, սպիտակ վեր
արկուներով, սեւ քօղերով ու ոտքերին
բոլորի, յառաջացան, ու բացին արկղը որուն
չորս տախտակները երեւցան պարապ ու բե-
րանաբաց: Դեռ ատոր ինչ նշանակելը չհաս-
կցած, մահաղանգը, այդ ժխտումը ժամուն,
սկսաւ թնդալ, և ձերունի պատարագւորը,
զառնալով գէպ ի հաւատացեալները, արտա-
սանեց նուիրական հարցումը. «Կա՞յ զո՞ն մը
որ կ'ուզէ միանալ այն Աստուծոյն որուն յա-
ւիտենական պատարագը պիտի հիմա մա-
տուգանեմ»:

Այս լսօքին, կարծես սարսուռ մը լսուեցու
հանրութեան մէջ, և բոլոր նախաձրանքները
դարձան գէպ ի սպիտակազգեաց ու քօղաւոր
սպաշխարոյունի մը: Տեսայ որ էն իր տեղէն
ելաւ ու յառաջացաւ տրտմութեան, արցունք-
ներու եւ մնաք բարոյներու շշուկի մը մէջ:
Առանց աչքերը վեր բարձրացնելու, մօտեցաւ
զատին, մեղմօրէն հրեց անոր փակոյցը, մտաւ
ներս, քօղը հանեց, ծնրաղբեց, հանդարտ,
կերոններուն մէջտեղ, որ հիմայ իր վեհա-
շուր գէմքին շուրջ կարծես աստղերու շրջա-
նակ մը կը կազմէին, — եւ իր կուսական
ձեռքը դադարին վրայ դնելով, պատասխա-
նեց՝ «Պատրա՞ստ եմ»:

Կը հասկնայի հիմայ: Այդ էր ուրեմն այն մտայլ ժամադրութիւնը զոր այդ ազջիկն ինծի տուած էր: Մտքի փայլակի մը մէջ՝ յիշեցի ահաւոր արարողածներ որով կը պաշարուի քողառութիւնը խիստ - Օրինապահութեան Դարմէլեան կոյսերուն համար: Այդ ձէսին խորհրդանշանները կը յաջորդեն իրարու՝ ինչպէս հապշտապ կոչերը գերեզմանաքարին:

Եւ ահա ամենախորին լուծեան մը մէջ, լսեցի յանկարծ իր քաղցր ձայնը որ բարձրացաւ, երգելով իր նուիրման ուխտին բանա՝ ձեւը...

Ահ պէտք չունիմ բացատրել հոս այն խորհրդաւոր զաղտնիքը որմէ հոգիս կը նուազէր այդ պահուն:

Յանկարծ իր նոր ընկերուհիներէն մին յամբօրէն հաղուեցուց զայն պատանքով ու քողով, յետոյ էնոր ոտքերը մերկացուց ընդ միշտ, եւ ընդունեցաւ վանամայրին ձեռքէն չարագուշակ մկրատը որուն տակ պիտի իյնային մագերը գալկահար երանուհւոյն:

Այդ բոպէին Լիպիան ա՛ժպէլէն զլուսը գէպի հանդիսականները դարձուց: Եւ իր աչքերը, իմ աչքերուս հանդիպելով, կանգ

առին, խաղաղ, երկարօրէն, շեշտակի, այնպիսի ծանր հանդիսաւորութեամբ, որ հոգիս ընդունեցաւ ցնցումը այդ նայուածքին ինչպէս յաւիտենական ժամադրութիւն մը այդ լուսեղէն հոգիէն ինծի խոստացուած:

Աչքերս զոցեցի, զսպելով արցունքներ որ սրբապիղծ պիտի ըլլային:

Երբ ուշքի եկայ, եկեղեցին ամալի էր. արեւամուտի լոյս մը կը մարէր հոն, վանատան վարագոյրը քաշուած էր վանդակապատին ետեւ: Ամէն տեսիլք անհետացած էր:

Բայց այդ մեծ թաղուածին վսեմ հրաժեշտի ողջոյնն այլեւս մոխիր դարձուցած էր մարմնական հպարտութիւնն իմ մտածումներուս:

Եւ անկից ի վեր, այդ Պէաթրիչէին յիշատակովը մեծացած, քիւրերուս խորը կը զգամ միշտ այդ նայուածքը միստիքական, հանդոյն անշուշտ այն նայուածքին որ աստէնի աքսորովն համակ ծանրաբեռն, երկնքի հոգեմաշ կարօտովն ընդմիշտ լեցուց աչքերը Տանթէ Ալիկիէրիին:

ՎԻԼԻԷ՛ ՏԸ ԼԻԼ-ԱՏԱՆ